

Ders Dışı Etkinliklerin Değerlendirilmesi

Cavit BİNBAŞIOĞLU

«Ders dışı etkinlikler» rastgele çalışmalar değil, ders programlarının dışında yapılan eğitim çalışmalarındır. Bu nedenle, tüm diğer derslerde olduğu gibi, ders dışı etkinliklere ayrılan zamanın da çok iyi kullanılması gerekir. Bu da, ancak yapılan çalışmaların sık sık denetlenmesi ve değerlendirilmesiyle olabilir. Eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir parçası olan ölçme ve değerlendirme, bir eğitsel çalışma olan ders dışı etkinlikler için de gereklidir. Öğrencilere «istenen» davranışlar kazandırılıp kazandırılmadığının saptanması buna bağlıdır. Bu kadar da değil. Ders dışı etkinliklerin değerlendirilmesinin daha başka yararları da vardır. Bu yararları şöyle sıralayabiliriz :

- Yapılan çalışmaların düzeltilip geliştirilmesini sağlamak;
- Amaçlar ile çalışmalar arasındaki uyumun sağlanmasına katkıda bulunmak;
- Öğrencileri doğru yönde güdüleyerek «istenen» davranışlara yönlendirmek;
- Öğrencilerin kendilerini tanımalarına yardımcı olmak;
- Ders dışı etkinliklerin değerlendirilmesi sırasında elde edilen verileri diğer derslerde ve özellikle «Rehberlik»le ilgili çalışmalarda kullanmak.

Görüldüğü gibi, ders dışı etkinliklerin değerlendirilmesi birçok yönden yararlıdır. Bu yararlar bilindiğinde, bu işin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Değerlendirmenin önemini kavramak yetmez. Bu işin neye göre, ne ile, nasıl yapılacağını da bilmek gerekir. Bu nedenle, ders dışı etkinliklerin değerlendirilmesinde kullanılacak teknikler ile ölçütler iyi bilinmelidir.

DERS DIŞI ETKİNLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILACAK ÖLÇÜTLER

Bir şeyin değerlendirilebilmesi için önce ölçülmesi gerekir. Doğru bir ölçme olmadan, doğru bir değerlendirme yapılamaz. Ölçme, ancak belli ölçütlerle yapılabilir. Bu nedenle, bir şeyi, bir durumu, bir olayı değerlendirmek, onun hakkında iyi-kötü, doğru-yanlış, yararlı-yararsız diyebilmek için «neye göre» sorusunu doğru ve kesin olarak yanıtlamak gerekir. Bu soru yanıtlanmadan varılan yargı inandırıcı olamaz. Ölçüt olmadan ölçme, ölçme olmadan da değerlendirme yapılamayacağına göre, ders dışı etkin-

liklerin doğru olarak değerlendirilebilmesi için belli ölçütler önceden saptanmış olmalıdır. Bu ölçütlerin saptanması, bu etkinliklerden neler beklendiğinin bilinmesine bağlıdır. Ölçülen konunun niteliği ve amaçlarıyla ölçütler arasında bir uyum olması zorunludur. Değer biçme işinin her şeyden önce amaçlarla ilişkili olması gerekir. Değerlendirme amaçlarla başlar. Ancak, salt amaçların gerçekleşip gerçekleşmediğine bakmak yetmez. Örgütlenme biçimi, plân-program, çalışma yöntemleri, seçilen araçlar, değerlendirme teknikleri gibi tüm yönler temel dayanaklar olmalıdır. Bunlara dayanılarak belli ilkeler saptanmalı, ders dışı etkinliklerin değerlendirilmesinde kullanılacak ölçütler bu ilkelerden çıkartılmalıdır. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir :

- Ders dışı etkinlikler, plânlı, programlı bir şekilde yürütülmeli ve zaman iyi değerlendirilmelidir.
- Ders dışı etkinlikler, öğrencilerin gereksinmelerini karşılayacak nitelikte olmalıdır.
- Ders dışı etkinlikler, okul programını tamamlayıcı, geliştirici nitelikte olmalıdır.
- Ders dışı etkinlikler, iyi şekilde örgütlenmeli, demokratik yöntemlerle yönetilmelidir.
- Ders dışı etkinlikler, okulu herkesin ilgi duyacağı bir iş ve çalışma alanı durumuna getirmelidir.
- Ders dışı etkinlikler, her öğrencinin çalışmalara katılmasına, sorumluluk almasına ve yeteneklerini geliştirmesine olanak sağlamalıdır.
- Ders dışı etkinlikler, öğrencilere doğruluk, dürüstlük, içtenlik ve alçakgönüllülük gibi «istenen» davranışlar kazandırmalıdır.
- Ders dışı etkinlikler, öğrencilerin iradelerini güçlendirici, hak duygularını geliştirici nitelikte olmalıdır.
- Ders dışı etkinlikler, öğrencilere «birlikte iş yapma»nın, «örgütlü çalışmanın» (iş bölümünün) yararlarını kavratacak nitelikte olmalıdır.
- Ders dışı etkinlikler, öğrencilerin, ödev ve sorumluluk duyguları gelişmiş, düşünen, araştıran, soran, eleştiren ve toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutan birer yurttaş olarak yetiştirmelerini sağlayıcı nitelikte olmalıdır.

Bu ilkeler istenirse daha da çoğaltılabilir.

Bu ilkelerin yerine getirilip getirilmediğine bakılarak ders dışı etkinliklerin «başarılı» ya da «başarısız» olduğu saptanabilir. Yani, «olması gereken» ile «olmuş olan» karşılaştırılarak yargıya varılabilir. Ancak bu işin hangi tekniklerle, nasıl yapılabileceğini bilmek de gerekir. Bu konuda «ille de şu teknik kullanılır» demek doğru olmasa da, kullanılabilecek tekniklerle ilgili yaklaşımlarda bulunabiliriz.

DERS DIŞI ETKİNLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILABİLECEK TEKNİKLER

Eğitimle ilgili diğer alanlarda kullanılan ölçme ve değerlendirme tekniklerinin bazılarında, ders diőı etkinliklerin değerlendirilmesinde de yararlanılabilir. Bunlar gözlem, test, görüşme (anket) teknikleri ile grup tartışmalarıdır. Bunlardan hangisinin, nerede, neyi ölçmek için kullanılacağı tamamen değerlendirmeyi yapacak olanın bileceği iştir. Bu tekniklerden nasıl yararlanılabileceği örneklerle aőađıda gösterilmiştir.

GÖZLEM TEKNİĞİ : Gözlem, kişilerin gerçek yaşamda olup bitenleri bir plan içinde izlemesi ve kaydetmesi, sonra da bunu yorumlamasıdır. Bunun yorumlanması değerlendirmeyi de içerir. Değerlendirme sürecinin temel tekniklerinden biri olan gözlemin aracı gözdür. Bu teknikle öğrencilerin türlü davranışları saptanarak belli yargılara varılabilir. Ancak neyin gözleneceği önceden belirlenmiş olmalıdır. Ayrıca gözlenen davranışlar anında not edilmelidir. Değerlendirmenin doğru olabilmesi için birden çok gözleme dayanması bilimsel bir gerekliliktir.

TEST TEKNİĞİ : Test, bireylerin belli özelliklerini ölçmek için düzenlenen sorular ya da işlerden oluşan bir ölçme aracıdır. Bireylerin bu sorulara verdikleri yanıtlara dayanılarak, onlar hakkında belli kanılar edinizilir. Bu teknikle hem ders diőı etkinliklerin öğrencilerde oluşturduğu davranışlar, hem de öğrencilerin bu etkinliklerle ilgili kanıları saptanabilir. Örneğin :

- «— Bir arkadaşınız size sözle hakaret etse ne yaparsınız?» sorusuna:
- a — Öğretmene söylerim,
 - b — Duymazlıktan gelirim,
 - c — Yaptığının doğru olmadığını kendisine anlatırım.
 - d — Ben de ona aynı şekilde karşılık veririm.

..... gibi seçeneklerden birisi seçtirilerek yanıt verdirilir. Verilen yanıtlara dayanılarak, ders diőı etkinliklerin öğrencilere «istenen» davranışlar kazandırıp kazandırmadığı saptanabilir. Ancak, bu tekniği kullanmak isteyen kişinin neyi ölçmek istediğini iyi bilmesi, test maddelerini ona göre düzenlemesi gerekir. Örneğin, ders diőı etkinliklerde hangi konulara ağırlık verildiğini ölçmek istiyorsak, madde kökü «Ders diőı etkinliklerde daha çok hangi çalışmalara yer veriyorsunuz» şeklinde olmalı, seçenekler de buna uygun bir şekilde; «a — Eksik kalan dersleri tamamlıyoruz, b — Herkes kendi kendine çalışıyor, c — Sportif çalışmalara ağırlık veriyoruz, d — Okulun çevresini temizliyoruz.» şeklinde düzenlenmelidir.

KARŞILIKLI GÖRÜŞME MÜLÂKAT TEKNİĞİ : Soru yoluyla veri toplama teknikleri arasında görüşme, görüşmecinin yanıt almak amacıyla soruları sözlü ve genellikle yüz yüze almak koşuluyla deneklere yönelttiği bir türüdür. Bu teknik, sözlü iletişim ve etkileşime dayanmaktadır. Örneğin :

«— Sizce ders dışı etkinliklerde yer verilen çalışmaların konusu nasıl hazırlanmalıdır?» gibi sorular sorularak, öğrencilerin, konuya ilişkin görüşleri öğrenilebilir. Ancak görüşme önceden planlanmış olmalıdır. Ayrıca sorulacak sorular açık, tek amaçlı, sayıltıdan ve baskıdan uzak olmalı, denekleri etki altında bırakmamalıdır.

ANKET TEKNİĞİ : Anket, kalem-kâğıt yoluyla bireyin kendisi ve başkaları hakkında bilgi vermesi şeklindedir. Bilimsel araştırmalarda çok kullanılan bir tekniktir. Bunun nedeni, kolay, ucuz ve bilgileri doğrudan doğruya toplamaya uygun oluşudur. Bu teknikle sorulacak sorular «açık uçlu» ya da «kapalı uçlu» olabilir. Örneğin : «Bir arkadaşınız bir işi yanlış yapsa ne yapardınız? sorusu hiç seçenek gösterilmeden de sorulabilir, «doğrusunu yapmasına yardım ederdim, arkadaşımın beceriksiz olduğunu düşündüm» gibi seçenekler gösterilerek de sorulabilir. Seçenek gösterilirse, soru kapalı uçlu, gösterilmezse açık uçlu olur. Kapalı uçlu sorular da iki seçenekli ya da çok seçenekli olabilir. Örneğin : «Ders dışı etkinliklere ayrılan zaman gereği gibi değerlendiriliyor mu?» sorusu «evet» ya da «hayır» şeklinde yanıtlanabilecek biçimde sorulacağı gibi «hiç, az, orta, iyi, çok iyi» gibi yanıtlar verilebilecek şekilde de sorulabilir. İstenirse, bu sözcükler «1, 2, 3, 4, 5» diye sayılarla da ifade edilebilir. İster sözcüklü, ister sayılı olsun kişinin eğilimini ya da kanısını belirten sorular ya da durumlar çok seçenekli olursa, buna «Tutum Ölçeği» denir. Ders dışı etkinliklerin değerlendirilmesinde, tutum ölçeklerinin yeri ve önemi büyüktür. Hatta en uygun teknik olduğu da söylenebilir. Bu nedenle, böyle bir değerlendirme ölçeğinin nasıl düzenleneceğini, değerlendirileceğini çok iyi bilmek gerekir.

Ders dışı etkinlikler, eğitim ve öğretim çalışmaları gibi, çeşitli açılardan değerlendirilebilir. (1) Amaçlar bakımından değerlendirme, (2) Yönetimiyle ilgili ilkeler (Uygulamalar) bakımından değerlendirme, (3) Genel değerlendirme.

«Amaçlar bakımından değerlendirme» de öğrenci kolu hangi gereksinimlerden doğmuş ise, o gereksinimlerin karşılanıp karşılanmadığı araştırılır ve sonunda yargıya varılır.

Herhangi bir öğrenci kolu «Amaçlar» bakımından aşağıdaki ölçütlerle değerlendirilebilir.

Örnek olarak sunulan bu ölçütler istenirse daha da çoğaltılabilir. İstenirse, bunların her biri de birkaç maddeye ayrılarak daha bakımlı bir şekilde sokulabilir. Ölçütlerin her biri 1, 2, 3 gibi bir rakam ölçeği ile değer-

AMAÇLAR BAKIMINDAN BİR DERS DIŞI ETKİNLİĞİN DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTÜ

Ölçütler	Konut Ölçeği		
	1	2	3
1. Derslerin eksikliğini giderme ve kiŐiliĐin bütün halinde gelişmesine yardım etme durumu			
2. Topluluk bilinci, sorumluluk duygusu ve önderlik yeteneği geliştirme durumu (iyi yurttaşlık eğitimi)			
3. BoŐ zamanlarını iyi kullanma alışkanlığı geliştirme durumu			
4. Öğrenciyi toplumsal ve ahlâki iyi ilişkiler için hazırlama durumu.			
5. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin tanınmasına yardım etme durumu			
6. Okulda sağlam bir disiplin ve ortam yaratılmasına yardım etme durumu			
7. Demokratik davranış kurallarını öğrenmeye yardım etme durumu			
8. Öğrencilerin kendi yetenek ve tutkularını tanımalarına yardım etme durumu			
9. Eleştirel düşünmenin gelişmesine yardım etme durumu			
10. Okul ile çevre arasındaki bağın geliştirilmesine yardım etme durumu			
11. Okulda daha uzun süre kalmayı sağlama durumu			
12. Öğrencileri mesleğe ve iş yaşamına hazırlama durumu			
13. Derslerde öğrencileri uygulamaya yöneltme durumu			
14. KiŐiyi estetik ve dinlendirici etkinliklere yöneltme durumu			
15. Planlı ve programlı çalışma alışkanlığı kazandırma durumu			

lendirilebilir. 1, en kötü durumu; 2, orta durumunu, 3'de iyi durumunu belirler. Bu, 5'li de olabilir. Ölçütün durumu bunlardan hangisine uyuyorsa karşısına bir (x) işareti konur. Verilen yanıtlar ilk sütunda toplanıyorsa, etkinliğin amacına gereği gibi ulaşmadığı anlaşılır. O zaman etkinlik üzerinde durup düşünmek, iyileştirme çarelerini aramak gerekir. Bu durumda başarısızlığın nedenleri üzerinde durulur. Bu, etkinliğin yönetiminde karşılaşılan bir durum ya da engelden ileri gelebilir. Bunu da etkinliğin yönetimi, yani uygulanmasıyla ilgili bir değerlendirme ölçütünden çıkarabiliriz.

ETKİNLİKLERİN YÖNETİMİYLE İLGİLİ (UYGULAMALAR YÖNÜNDEN) DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTÜ

Ölçütler	Kazanat Ölçeği		
	1	2	3
1. Etkinliklerin belli bir yasa ve programa göre yürütülme durumu			
2. Etkinliklerin ilgili öğretmen ve öğrencilerin görüşleriyle yürütülme durumu			
3. Etkinliklerin okul yönetimince izlenme durumu.			
4. Etkinliklerin öğrencilerin ve çevresinin gereksinmelerini karşılama durumu			
5. Etkinliklerde işlerin bir sıra ve tedrice (kolaydan zora, yalından karmaşığa) göre yapılma durumu			
6. Etkinlikler ile ilgili olarak öğretmenler arasındaki görüş ve işbirliği durumu			
7. Öğrencilerin tutum ve davranışlarının yönetmeliğe uygun olarak yapılma durumu			
8. Etkinliklere, yeter derecede öğrencinin katılma durumu			
9. Etkinlik programlarının okul programları ile ilişkili olma durumu			
10. Etkinliklerin zaman zaman değerlendirilme durumu			

Yukarıdaki değerlendirme ölçütü, kol çalışmalarının başarıya götürücü nitelikte olup olmadığını anlamaya yeter. Burada da verilecek yanıtlar ilk sütunda toplanıyorsa işlerin gereği gibi yapılmadığı sonucuna varılır. O zaman, bu sorunun ortadan kaldırılması gerekir. Bunu da sağlayacak olan okul yöneticileridir. Görüldüğü üzere, burada en son ölçüt «Kol çalışmalarının zaman zaman değerlendirilme durumu»dur. Bu, bir özeleştirici (otokritik) tir. İşlerin önce kendi içinde düzeltilmesini amaçlar. Bu tür değerlendirmeler yapıldıkça kol çalışmaları gittikçe gelişir, düzgünleşir. Bu suretle, öğrenciler, okuldaki işlerin daha iyi yürütülmesini sağladıkları gibi, eleştirel düşünme alışkanlığı geliştirirler ve sonunda da demokratik yaşamın kurallarını bizzat yaşayarak öğrenmiş olurlar.

Ders dışı etkinliklerin «Amaçlar» ve «Uygulamalar» yönünden değerlendirilmesi, işin içinde bizzat bulunan öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılmalıdır. Bunlar, çalışmaların daha iyiye götürülmesine yönelik çalışmalardır. Yukarıdaki ölçütler, ilgili öğretmen ve öğrencilere verilerek kazanatleri ortaya konur, sonra bunlar üzerinde tartışma açılır. Bu durumda işlerin ayrıntısına inilir ve çalışmalar daha iyiye yönlendirilir. Bu işler, daha seyrek olmak üzere, okul düzeyinde de yapılır. Bu zamanda işe okulun yöneticileri de katılır. Burada yapılacak olan değerlendirme de yine bir

ölçüt çerçevesinde, daha genel bir nitelikte olur. Bunda da şöyle bir ölçüt kullanılabilir.

DERS DIŞI ETKİNLİKLERİ GENEL DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTÜ

Ölçütler	Kanaat Ölçeği		
	1	2	3
1. Etkinlikler öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılıyor mu?			
2. Etkinlik öğretim programlarının yetiştirilmesine yardım ediyor mu?			
3. Etkinlik, okulu daha «mutlu» bir çalışma yeri haline getirdi mi?			
4. Etkinlik yeter derecede örgütlenmiş ve iyi yönetilmiş mi?			
5. Etkinlik öğrencilerde daha iyi davranış özelliklerinin gelişmesine yardım etmiş mi?			
6. Etkinlik öğrencilerde ödev ve sorumluluk duygusunu geliştirmiş, çalışma ve başkaları ile iyi geçinme alışkanlığı kazandırmış mı?			

Daha duyarlı bir değerlendirme için ölçmeğe yansıyan değerler toplanır. ideal değere oranlanarak değerlendirilir. Yukarıdaki ölçekte ideal değer $6 \times 3 = 18$ dir. Buna göre, 12 olan bir okulun ders dışı etkinlik çalışmasının %67 başarılı olduğu söylenebilir. Bu değerlendirmeyi çalışmalarını yakından izleyen ilgili kişiler yapmalıdır.

Buraya kadar sözü edilen ölçme ve değerlendirme tekniklerinden başka, değerlendirme amacıyla düzenlenen açık oturum, forum, panel ve sempozyum gibi toplantılarda da öğrencilerin kanıları ve davranışları hakkında veriler toplanıp değerlendirilebilir. Ancak neyin ölçülmek, neyin değerlendirilmek istendiği iyi bilinmelidir.

Değerlendirmede «Tartışma Tekniği»nden de yararlanılır. Bu da yukarıdaki ölçütler çerçevesinde yapılır.

Baştan beri söylenenleri özetlemek gerekirse, şöyle diyebiliriz: Hangi teknikle, hangi yolla olursa olsun, ders dışı etkinlikler mutlaka değerlendirilmelidir. Ders dışı etkinlikler eğitimin bir parçasıdır. Ölçme ve değerlendirmenin olmadığı yerde eğitim, gereği gibi denetim altına alınamayacağından bu etkinliklerin de değerlendirilmesi, sürekli ve sistemli bir iş olmalıdır. Çalışmaların rasgelelikten kurtarılması, bu etkinliklere ayrılan zamanın boşa harcanmaması, öğrencilerin «istenen» davranışlar kazanması buna bağlıdır. Ancak, ölçme ve değerlendirme özel bilgi isteyen bir iştir. Bu nedenle, bu işi yapacak olanlar kendilerini özel olarak yetiştirmek zorundadırlar. Bu gerçek akıldan çıkarılmamalıdır.